

TRIGLAVSKI NARODNI PARK AKTERJI, STRATEGIJE, PROBLEMI, REŠITVE

JURIJ FIKFAK IN TATIANA BAJUK SENČAR

Avtorja uvodnega besedila zarisujeta kratko zgodovino raziskave Triglavskega narodnega parka, ki je bila osredinjena na različnost in večdimenzionalnost dediščinskih praks med deležniki v narodnem parku in drugimi socialnimi akterji. Opiseta in tematizirata prispevke raziskovalcev v kontekstu projektne konfiguracije. V razpravah, objavljenih v reviji Traditiones in drugod so raziskovalci in raziskovalke osvetlili nekatera ključna vprašanja in kulturno značilne in pomembne procese; s tem tudi prispevajo k globljemu razumevanju vsakdanjega življenja v Triglavskem narodnem parku kot zaščitenem območju.

Ključne besede: zaščiteno območje, Triglavski narodni park, naravna dediščina, kulturna dediščina, dediščinjenje, konflikti

The authors of this introductory text present a brief history of the Triglav National Park research project, aimed at examining the diversity and multidimensionality of heritage practices among existing park stakeholders and social actors. They place the present contributions of researchers within the context of the project's structure and aims as well as the other studies published in the journal Traditiones. In these articles, the project researchers succeed in highlighting the key issues and culturally significant processes that contribute to a deeper understanding of everyday life in Triglav National Park as a protected area.

Keywords: protected area, Triglav National Park, natural heritage, cultural heritage, heritagization, conflicts

Znova odkrita neokrnjena narava, iskanje pristnega doživetja, umikanje naraščajočemu vrvežu in nelagodju mestnega okolja, ... Vse to je na koncu 18. in v prvi polovici 19. stoletja botrovalo vznesenosti intelektualcev, npr. slikarjev, filozofov in pesnikov. Ob odkrivanju zakonitosti narave, zemljevidenju poti po njej, ali npr. prepiru o nastanku gora in sveta med neptunisti in plutonisti (gl. Jezernik 2015), se je zgodilo tudi čudenje naravi, njeni lepoti, čudenje, značilno že za pozno 18. stoletje, čas prvih nastavkov melanholije. Tako je leta 1778 Balthasar Hacquet zapisal željo, da bi imel ob sebi pesnika, ki bi na tako otožen način kot je to storil Klopstock v pesnitvi Mesija, upesnil pokrajino triglavskih jezer (1778: 15). Sporadični sentimentali o tožja in depresije, ki so sledili čudenju nenavadnosti pokrajine, značilnem za 2. polovico 18. stoletja, so se v 1. polovici 19. stoletja razvili v občuteno in niansirano romantično doživljanje in ubesedovanje pokrajine, njene harmonije, transcendentalnosti, nedostopne človeškemu dojetju. V Ameriki je slikar George Catlin v tridesetih letih 19. stoletja upodabljal naravo, a ni hotel materializirati le njene lepote, videl jo je v sovzočju, sobivanju z domorodci, Indijanci. Nekateri, npr. naturalist Henry David Thoreau so se začasno umaknili v naravo, da bi opazovali njene najgloblje vzgibe in hkrati do kraja prisluhili sebi.

V tem duhu časa je zrelo spoznanje o tem, da je treba zavarovati nekatere, po mnenju intelektualne elite najlepše dele krajine, in jih hkrati ponuditi na voljo popotnikom in vsem, ki bi se radi umaknili hitenju banalnega, trivialnega sveta – vse to je sovpadlo z različnimi oblikami zaščite narave, njenih enkratnosti, nenavadnosti, teh bližnjih daljav. V te različne oblike zaščite narave pa sta najprej sodila tudi definicija in razmejitev toposa – prostora narave, primerne in vrednega občudovanja; stopnja in oblika zaščite; predvideni uporabniki; nenazadnje tudi raba poimenovanj.

Države so ustanovljale narodne parke z mislijo na človekovo rekreacijo in ugodje. Krajine, vključene v narodne parke, so navadno izjemne in posebej mikavne za obiskovalce z vsega sveta. Hkrati so narodni parki dojeti in obravnavani kot element etnične, narodne ali nacionalne dediščine, slavijo tisto, kar je enkratno in nenadomestljivo za vsako družbo v smislu naravnih znamenosti, rastlinstva, živalstva in krajev. Po eni od uradnih definicij narodnega parka, zapisal jo je Europarc (2009), posamični narodi sicer oblikujejo narodne parke različno, vendar sta jim lastni dve zamisli, o varovanju “divje narave” za prihodnje rodove in o parku kot simbolu nacionalnega ponosa.

O prvenstvu, o tem, kdaj je nastal prvi narodni ali nacionalni park, se seveda bije bitka, a različne oblike zaščitenih območij so bile iz različnih motivov in ozirov vpeljane že pred več kot tisoč leti. Eno prvih, vezanih na park, je bilo že v 18. stoletju v Mongoliji,¹ kjer je leta 1778 delalo kar 23 parkovnih nadzornikov. Sistematično pa se je začelo z zaščito sredi 19. stoletja tako v Ameriki kot Avstraliji. V Ameriki tako pod vplivom naturalistov, Emersona, Thoreaua in še prej Catlina, predsednik Ulysses Grant leta 1872 podpiše akt o ustanovitvi prvega narodnega parka Yellowstone; v Avstraliji se leta 1879 dogodi sploh prvo poimenovanje zaščitenih pokrajine s sintagmo “National Park”. V dolini Yosemite so v petdesetih letih iskali zlato in Indijance in našli nepopisno lepoto; že leta 1864 je Abraham Lincoln področju podelil nekaj oblik zaščite, 1890 pa je bil razglašen Yosemite narodni park.

V Evropi je med številnimi iniciativami po ustanovitvi nacionalnega parka konec 19. in v začetku 20. stoletja pomemben predlog seizmologa in naravovarstvenika Belarja, ki je deželni vladi Kranjske leta 1903 predlagal razglasitev varovanega območja v Dolini Triglavskih jezer in ponovno leta 1905-1906, a tokrat ministrstvu za kulturo in poduk na Dunaju. Predlog je bil žal neuspešen; tako v Evropi ustanovijo prvi narodni park drugod; kar devet območij dobi status nacionalnega parka na Švedskem leta 1909. Na Slovenskem je petnajst let pozneje ustanovljen Alpski varstveni park, predhodnik Triglavskega narodnega parka. Fran Jesenko, ki je s svojimi študenti označil meje parka, ga je leta 1926 v dnevniku *Jutro*, kjer polemizira s pašo v varovanem območju, prvič poimenoval Triglavski narodni park.

¹ Tako beremo v poročilu na spletni strani <http://blog.nature.org/conservancy/2009/11/10/worlds-oldest-national-park-mongolia-nature-charles-bedford-bogdkhan/>, da je že v šestnajstem stoletju obstajalo neke vrste zaščiteni območje, park Bogdkhan Uul, ki ga je dvesto let pozneje, leta 1778 kot nacionalni park ustanovila mongolska vlada.

Triglavski narodni park (TNP) je za zdaj edini slovenski narodni park in je zato že sam po sebi središčni kraj v nacionalni dediščini Slovenije. Njegov obstoj in vzdrževanje uravnava vrsta zakonov, državnih in mednarodnih konvencij, ki ubesedujejo poseben položaj parka in hkrati predpisujejo razmerja med parkom in njegovimi prebivalci ter obiskovalci. Poleg tega je park enkratna naravna in kulturna krajina z množico dediščinskih elementov – naravnih in kulturnih, snovnih in nesnovnih. Prav ti bistveno opredeljujejo enkratnost parka in ponujajo možnosti in izzive njegovim prebivalcem in obiskovalcem. Živeti v nacionalnem parku pomeni sprejeti in živeti z omejitvami, ki jih nalaga zakon o narodnem parku. Vsi ti dinamični procesi in razmerja pa porajajo nenehne konflikte, pogajanja, rešitve; ta dejstva so raziskovalke in raziskovalce Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU spodbudila za prijavo raziskave na Agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

RAZISKAVA TRIGLAVSKI NARODNI PARK: DEDIŠČINE, AKTERJI - STRATEGIJE, VPRAŠANJA IN REŠITVE

V triletni strateški večprizoriščni etnografski raziskavi² so raziskovalci osvetlili družbeno vlogo raznovrstne dediščine v parku. Izhodiščno je bilo vprašanje, kako dediščinski elementi in dediščinske prakse sooblikujejo dnevno življenje ljudi in razvojna vprašanja v parku, in sicer tako, da pomenijo različnim akterjem, skupinam in ustanovam, ki so dnevno vpleteni v življenje parka, priložnost in izziv.

Usmeritev k raziskavi dediščinskih praks v TNP temelji na obravnavi kulturne, materialne in naravne dediščine v njem. Dediščinski status, pripisan določenim fenomenom, izraža poseben in splošno sprejet pomen, ki ga imajo ti fenomeni za skupnost. Pojavom, ki so opredeljeni kot elementi dediščine, je pripisan konstitutivni pomen v kulturni identiteti, kar opravičuje njihovo zaščito pred ogroženostjo, in je vrednota, ki prehaja z generacije na generacijo. Razmerje med kulturo in njeno dediščino se zdi logično, »naravno« in skoraj nevprašljivo.

Razumevanje pomena dediščine v TNP je od raziskovalcev zahtevalo, da so bili pozorni še na drugo razsežnost dediščine. Kulturni pomen dediščine je v vsaki družbi pogosto naturaliziran in nevprašljiv do točke, ko so diskurzi o dediščini ujeti v strogo normativne okvire. Vendar pripis dediščinskega statusa posamičnim kulturnim fenomenom ni avtomatično, samo po sebi dano dejanje, temveč je družbeni proces, rezultat intenzivnih naporov in usklajevanj številnih deležnikov, skupin in ustanov. Različni akterji imajo različna razumevanja elementov dediščine, pri čemer oblikovanje dojemanja in produkcije dediščine

² Raziskava je bila opravljena na podlagi projekta J6-4310 (2011-2014) Triglavski narodni park: Dediščine, akterji - strategije, vprašanja in rešitve, ki ga je vodil Jurij Fikfak, nastala pa je na podlagi iniciative Tatiane Bajuk Senčar. Pri projektu sta sodelovala Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU in Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani.

ni preprost rezultat zakonodaje, temveč gre za splet in posledice številnih in raznovrstnih aktivnosti, katerih nosilec so posamezniki, skupine in ustanove.

Fokus projekta so bili različni procesi ustvarjanja dediščine in njihova povezanost z družbenimi akterji, ki so njihovi nosilci. V tem je ključ za osvetlitev posebnih kompleksnosti, možnosti in izzivov, ki jih dediščina ponuja TNP. Če bi zanemarili vezi med dediščino in družbenimi akterji, ki jo ustvarjajo, ter mehanizme, ki jih vzdržujejo, ne bi mogli zaobseči večrazsežnosti dediščine parka niti normativnega značaja dediščine. Večrazsežnost se nanaša na dve pomembni družbeni realnosti: prva na različne režime ustvarjanja dediščine, ki jih lahko zaznamo v parku, druga pa zadeva dejstvo, da je dediščina opredeljena na različne načine.

Različni režimi ustvarjanja dediščine, na katere mislimo, delujejo v mejah parka ali so v parku identificirani; nanašajo se na naravne krajine in znamenitosti, ogrožene rastlinske in živalske vrste, kulturne prakse in kulturne znamenitosti. V parku je torej niz dediščin-skih oblik, od naravnih do kulturnih (snovnih in nesnovnih). Če dediščine razumemo kot razmerje med pravicami in odgovornostmi določene družbene skupine, lahko ugotovimo, da so kompleksi naravne in kulturne dediščine različno definirani glede na obseg, funkcije, prioritete in vrednosti. Različno jih definirajo tisti družbeni akterji, skupine in ustanove, ki si jih lastijo. Vsak od teh akterjev si lahko prilagaja katerega od segmentov dediščine, skladno z lastnim občutjem in dojemanjem identitete, svojih vrednot, pričakovanj in načrtov. Vsaka zahteva je po svoji naravi normativna, razmerje do dediščine naturalizirano, sporni značaj dediščine kakor tudi vseh drugih "alternativnih" konstruktov dediščine pa izbrisan ali neupravičen.

Raziskava je bila torej usmerjena na park in na ustvarjanje dediščine v njem kot prizorišču, na katerem si vrsta družbenih akterjev na različnih ravneh lasti in producira različne segmente dediščine. Raznovrstne aktivnosti kakor tudi raznoterost dediščine same spodbujajo možnosti za sodelovanje in spore. Poleg tega ustvarjajo napetosti v vsakdanji praksi produkcije, vzdrževanja in varovanja dediščine. Pozornost na raznotere procese produkcije dediščine omogoča osvetliti vzajemno součinkovanje pomenov, identifikacij in načrtov kakor tudi interakcije med družbenimi akterji. Osvetlitev vseh teh procesov je bistveni predpogoj, da bi mogli natančno razgrniti glavna vprašanja in probleme v dediščinskih praksah in premisliti družbeno učinkovite rešitve.

Raziskovalci z različnih disciplinarnih polj so ustvarili bogato in raznovrstno literaturo o dediščini kot kulturnem fenomenu. Zanimiva so bila predvsem tista besedila, v katerih avtorji obravnavajo značaj dediščine in njeno vlogo v izražanju identitete in ki nam prinašajo orodja za uspešnejšo raziskovanje. Naš pristop k osvetlitvi dinamike dediščine se v precejšnji meri ujema s prijmom, ki ga je razvila Lisa Breglia (2006), saj je vpeljala pomenljivo razločevanje med "dediščino kot artefaktom" in "dediščino kot prakso". Pozornost na "dediščino kot prakso" zahteva zaris povezav med dediščinskimi kraji in/ali elementi in družbenimi akterji in procesi, ki vzdržujejo te elemente dediščine. Raziskave, ki neposredno podpirajo našo, obravnavajo prav akterje in procese, npr. družbene procese konstrukcije dediščine

(Hewison 1987; Lowenthal 1985, 1997; Peckham 2003; Walsh 1992), politiko dediščinskih praks in ohranjanja (Ashworth in Turnbridge 1995; Smith 2006, Waterton in Smith 2010).

Regina Bendix (2009), Michael F. Brown (2003, 2004) in Veronica Strang in Mark Busse (2011) idr. so osvetlili vprašanje lastništva dediščine, tako da so ga raziskali kot sporen proces, v katerem si družbeni akterji prilaščajo dediščino po svoji podobi in glede na svoje interese.

Drug pomemben raziskovalni tok je osredinjen na muzeje kot prizorišča dediščine in na kustose, pri čemer imamo opraviti s podobnimi vprašanji lastništva in avtoritete, ki imajo tudi globalno razsežnost (Hudales 2008; Karp idr. 2007; Knell in Watson 2000; Kirshenblatt-Gimblett 1998, 2007). Za iztanjšanje našega raziskovalnega fokusa so bile izjemnega pomena raziskave dediščine, ki so jih opravili slovenski etnologi in antropologi in so pri tem osvetlili specifične konstrukcije dediščine v Sloveniji (Bogataj 1992; Hazler 1999; Hudales in Visočnik 2005; Jezernik 2010).

Pozornost na Triglavski narodni park in izzive, s katerimi se spoprijemajo park in njegovi prebivalci, je zahtevala, da obravnavamo nekatera pomembna vprašanja o dediščini. Eno od teh je dinamično razmerje med naravo in kulturo, ki se izraža vsaj na dva načina: prvi zadeva ohranjanje narave kot primarni cilj parkov in učinke, ki jih imajo varovanje narave in zadevni predpisi na "kulturo" parka, predvsem v kontekstu prebivalcev parka. Kakšen je učinek kulture na ohranjanje narave? (Crespi 2001; West in Brechin 1991; Wright 1992) Druga napetost se izraža v sami literaturi in je hkrati osrednjega pomena za raziskovalni projekt, tj. usklajevanje med ohranjanjem dveh vrst dediščine – naravne in kulturne. Kakšno je to usklajevanje? V kakšnem razmerju sta si njuni opredelitivi? Kako se to razmerje kaže v praksi? (Bandy 1996; Hughes 2005). Tu so posebej pomembne že opravljene raziskave v Triglavskem narodnem parku (Bajuk Senčar 2005; Hazler 2011; Hudales 2008; Kozorog 2009; Kravanja 2007; Križnar 2006; Vranješ 2008).

Dinamika dediščine v TNP zadeva tudi komercializacijo ali promocijo dediščine kot eno od sprejemljivih razvojnih oblik ekonomije na varovanih oz. zaščitenih območjih. Naš pristop k turizmu in turističnim akterjem, ki delujejo v TNP, se je opiral na etnografsko raziskavo vloge reprezentacij v oblikovanju in komercializaciji turistične krajine ter na oblikovanju pričakovanih s strani turistov (mdr. Lippard 1999; Selwyn 1996; Rojek in Urry 1997; Urry 1990). Raziskava je temeljila na antropoloških študijah turističnih krajev, pri čemer turistične cilje razumemo kot prizorišča in konfiguracije nenehnih pogajanj; njihov nastanek je rezultat razpršenih razmerij med akterji in organizacijami kot deležniki in tudi mednarodnih tokov turistične industrije (Boissevain in Selwyn 2004; Bender in Winer 2001). Slovenski antropologi so ta pristop v različnih obsegih uporabili pri raziskavah turizma (Bajuk Senčar 2005; Kozorog 2009; Vranješ 2008; Weber 2003). In naposled raziskava temelji na izsledkih antropologije turizma, ki se ukvarja s "trajnostnim" vs. "množičnim" turizmom, zlasti ekoturizmom (Honey 1999).

Cilj etnografske raziskave ni bil celovita podoba dediščinskih praks v TNP, saj takšen cilj presega obseg enega projekta. Namesto tega se je raziskava opirala na večprizoriščni

pristop: poleg temeljnih kvalitativnih raziskav, ki so osnova poglobljenemu zemljevidu TNP kot dediščinskem območju, so raziskovalci in raziskovalke za etnografske raziskave izbirali strateške kraje in se posvečali značilnim dinamičnim procesom in izzivom, ki jih za in v TNP predstavlja dediščina.

Pri raziskavi smo uporabljali dvojni koncept: v raziskavi so nas zanimali akterji in skupine s stališča »od spodaj navzgor« in »od zgoraj navzdol«, torej tako tisti, ki imajo »glas« ali "pravico do glasu" in tisti »brez glasu.« Metodološko smo tako zajeli vprašanja z uporabo »intuitivnega« etnološkega/kulturnoantropološkega prijema, približevanja terenu z uporabo metode opazovanja z lastno udeležbo, pogovorov s posamezniki in zaupniki, s tistimi predstavniki, ki v skupnosti veljajo za poznavalce, in po načelu snežne kepe tudi z drugimi. Pogovarjali smo se z najpomembnejšimi predstavniki, organizatorji, vodji (npr. Habinc 2013) idr. Uporabljali smo tudi koncept kontrastiranja in teoretskega vzorčenja (Fikfak 2014), s tem smo se izognili nekaterim pastem modela snežne kepe, saj smo na ta način zajeli vso bistveno tipologijo in možnosti dojemanja ter prakticiranja kulturnih praks.

Raziskava je potekala na štirih oz. petih glavnih ravneh. Tako je prva raven projekta je vključevala kratko zgodovinsko podobo Triglavskega narodnega parka, njegovo spremenjajočo se vlogo v nacionalni dediščini Slovenije in njegovo uveljavitev kot mednarodno priznanem območju dediščine.

Na drugi ravni raziskave prepoznavamo glavne deležnike, pomembne akterje, povezave, organizacije in ustanove, ki delujejo na lokalni in nacionalni ravni ter dnevno sodelujejo v ustvarjanju in ohranjanju dediščinskih kompleksov. Ob pozornosti, namenjeni Javnemu zavodu TNP, enemu glavnih akterjev v politiki dediščine, so nas zanimali tudi drugi deležniki, akterji, povezave, institucije in organizacije, ki prav tako sodelujejo v teh praksah, četudi v različnem obsegu in z različnim uspehom; v tem je bil osrednji interes predložene raziskave in učinkovita metoda kritičnega vključevanja naturalizacije in normativnosti, ki se pripisuje dominantnim položajem v dinamiki dediščinske prakse. Skupine, izbrane za poglobljenejšo analizo, so le del vseh akterjev; podrobneje smo preučili predvsem tiste, ki smo jih v predhodni raziskavi prepoznali kot pomembne za podrobno predstavitev zelo dinamičnih in raznovrstnih podob razmer v parku.

Na tretji ravni so bile obravnavane rabe in strategije dediščine s strani akterjev, ki so dnevno vpleteni v dediščinske prakse. Pri tem je bil naš cilj zajeti razpon dediščinskih praks v mejah parka in tudi tistih, ki bi jih lahko vpeljali zunaj parka in ki odločilno vplivajo na kulturni ustroj dediščine. Osvetliti smo skušali mehanizme, ki jih družbeni akterji in institucije uporabljajo za uresničevanje svojih lastnih razumevanj dediščine v specifičnem primeru TNP, in bili še posebej pozorni na pogosto kontradiktorne prakse komercializacije in varovanja/ohranjanja dediščine. Obravnavane mehanizme sestavljajo različni diskurzi in tudi kulturnospecifična razporeditev avtoritete in normativnosti.

Na četrti ravni, ki je tesno povezana s tretjo, razpravljamo o dilemah in konfliktih, ki jih zaznavamo v dediščinskih praksah v Triglavskem narodnem parku. Na podlagi

ugotovitev o tem, kateri glavni deležniki, tj. družbeni akterji, skupine in institucije so v središču obravnave, zarisujemo razmerja med njimi. Razbrali smo tudi, katere mehanizme in strategije družbeni akterji uporabljajo, da uveljavijo svoje kulturno specifično razumevanje elementov dediščine in svoje namene. Ta vprašanja osvetljujemo v kontekstu vsakdanjika in konkretnih praks, in sicer z izbranimi študijami primerov. Le skrbna etnografska študija vpletenih družbenih akterjev, njihovega položaja v danem družbenem okviru dediščine, njihovih strategij in namenov namreč omogoča raziskovalcem, da natančno določijo značilnosti praktično neizogibnih konfliktov med akterji v zvezi dediščino v TNP.

Na peti ravni je šlo za aplikativni namen raziskave, za zasnovo in definicijo možnosti interdisciplinarnega razreševanja konfliktov. Treba je bilo identificirati polja in kritična mesta, ki so vir strukturno pogojenih konfliktov. Posebej v tem delu bodo raziskave potekale še naprej.

V dveh delih, prvem zvezku *Traditiones*, objavljenem (2013) in drugem (2015) objavljamo rezultate raziskave o Triglavskem narodnem parku, predvsem študije primerov: z njimi ponazarjamo, kako obravnavamo tematiko v kontekstu izbranih družbenih skupin in akterjev.³

TRIGLAVSKI NARODNI PARK – ZGODOVINA IN DEDIŠČINA

Zgodovina narodnega parka je tako spoznavanje teritorija, njegovo razumevanje kot samo prilščanje. Prvi vidik je obravnavan v kulturnozgodovinskem zarisu osvajanja Triglava, drugi pa v konkretni zgodovini dela parka, Trente.

Božidar Jezernik v razpravi (2015) razkriva in zapisuje nekatere odlomke iz kulturne zgodovine najvišje slovenske gore Triglava, osrednje metafore narodnega parka. V analizi predstavlja kulturne, znanstvene in zgodovinske okoliščine nastajanja posebnega območja, ki je bilo nato v 20. stoletju dokočno zavarovano, najprej kot varstveni park, nato kot narodni park in nazadnje kot nacionalni simbol. Jezernik se osredinja na procese, dogodke in socialne akterje, ki so imeli Triglav in njegovo okolico za predmet raziskovanja; opredeljuje in opisuje dela ključnih akterjev, njihove znanstvene raziskave, ki so se nanašale na Triglav, predvsem pa na teorije izvora (boj med neptunisti in plutonisti), v katerih so implicitno nasprotovali teološkimi razlagami o starosti sveta. Še posebej se Jezernik ukvarja z raziskovalci, popotniki in pohodniki, ki so šli na Triglav, npr. Balthasarjem Hacquetom, Valentinom Vodnikom in mecenom Žigo Zoisom, torej z raziskovalci in zbiralci, katerih

³ Raziskovalke in raziskovalci so rezultate projekta objavili tudi v drugih revijah, Večina raziskav je bila objavljena v reviji *Traditiones* in tematski številki finske revije *Ethnologia Fennica*, nekatere pa še v *Glasniku SED*, *Narodna umjetnost*, *Anthropological Notebooks* in drugod. Nekatere rezultate, objavljene drugod, tematiziramo tudi v tem uvodnem besedilu.

delo in zbirke so bila podlaga znanstvenim spoznanjem o Julijskih Alpah na Slovenskem. Pomemben premik gledanja na Triglav se zgodi sredi 19. stoletja, ko gora ni več vprašanje geološkega izvora temveč vprašanje etimološkega izvora imena Triglav. Gre za čas, v katerem narodotvorni vidik zamenja naravoslovnega in Triglav lahko postane narodni simbol.

Peter Simonič (2013) se osredini na dolino Trente znotraj Triglavskega narodnega parka in na decentriranje prvih vtisov o dolini kot o pokrajini, kjer se je čas ustavil – vtisov, na katere sta po avtorjevem mnenju močno vplivala modernistično pojmovanje razvoja in proces dediščinjenja pokrajine. Na podlagi obstoječe zgodovinske in etnološke dokumentacije in intervjujev s prebivalci Trente, Simonič dolino Trente postavi v drugačen okvir, poda obširnejšo sliko njene kulturne zgodovine ter vzame dolino in njene prebivalce za temeljni kamen svoje analize. Zgradi tudi večdimenzionalno ali večsmerno zgodovinsko naracijo na podlagi raziskovanja različnih procesov prilagajanja tamkajšnje skupnosti na okoljske in politične, gospodarske ali družbene spremembe. Ta prikaz kulturne krajine, ki je v sedmih stoletjih prestala številne in znatne spremembe, sestavlja pet razvojnih faz, v katerih so prebivalci razvili poseben odnos do krajine, v kateri so živeli, ter njene rabe. V zaključku se avtor podrobneje posveti zadnji fazi, povezani z dediščinjenjem Trente znotraj Triglavskega narodnega parka, in zagovarja stališče, da je varstvena paradigma, zgrajena na konceptu trajnostnega razvoja, najprimernejša za sedanje čase.

AKTERJI IN DEDIŠČINSKE PRAKSE

Glavni cilj drugega področja raziskave je bil spoznati vse ustrezne družbene akterje, mreže, ustanove in organizacije, ki so dnevno vključeni v dediščinsko prakso. Na eni strani je pomemben del poglobljena analiza uprave TNP kot osrednjega akterja parka v kontekstu dediščinskih praks v družbeni krajini parka in organizacijska ter mrežna analiza Javnega zavoda TNP in njegovega položaja v mreži drugih organizacij in združenj. (Podjed in Fikfak 2015).

Raziskovalna skupina je izdelala podroben zemljevid dediščine parka in ugotovila, kdo so drugi družbeni akterji, ki so prav tako vključeni v oblikovanje dediščinskih praks, od nosilcev odločanja do nosilcev dediščine in razpršenih skupin, ki jih zadeva politika dediščine: občinske oblasti, turistične organizacije, kmetje (konvencionalni in ekološki), mlade generacije prebivalcev parka, planšarji, obiskovalci parka, muzejska stroka, raziskovalci, druge okoljske organizacije ali agencije, nevladne agencije. Pomembno je prepoznati vse s politiko in prakso dediščine povezane deležnike, tj. družbene akterje, tudi če v politiki dediščine nimajo dominantne vloge in njihova vloga družbeno ni izrazita. Poleg same identifikacije družbenih akterjev se bomo z različnimi postopki v terenskih raziskavah poglobili v značilnosti njihove organiziranosti, značilnosti oblikovanja, ustvarjanja dediščine ter diskurzov in strategij, ki ustvarjajo dediščino. Tu navajamo nekaj primerov družbenih akterjev oz. skupin.

AKTERJI

Iz različnih opravljenih analiz bi v tem problemskem sklopu posebej izpostavili tiste, ki so se osredotočili na družbene skupine, ki kot dediščinski akterji do zdaj še niso bili predmet analize. Gostje v TNP so identitetno izjemno pisana skupina družbenih akterjev. Območje obiskujejo z različnimi motivi in v različnih okoliščinah. Eden od ciljev raziskave je bil oceniti pomembnost te družbene skupine v dediščinski dinamiki glede na njeno razpršeno, heterogeno in relativno pasivno naravo. Kot ciljno občinstvo so gostje udeleženi pri številnih dediščinskih praksah, predvsem tistih, ki dediščino komercializirajo v prid razvoju turizma (na podlagi obiska parka). Zasnova taksonomije tako raznovrstne in razpršene skupine je bila povezana z analizo različnih turističnih območij v parku, v njegovih osrednjih delih in na obrobju. Z intervjuji, neposrednimi obiski turističnih prizorišč in udeležbi v sezonskih turističnih dejavnostih je bilo mogoče podrobneje opredeliti različne kategorije gostov parka (športna, zgodovinska, kulinarčna, pohodniška, družinska, botanična).

Saša Poljak Istenič in **Miha Kozorog** (2013a, 2013b, 2014) sta se osredinila na tiste predstavnike športnih skupnosti, ki sodelujejo v razpravi z Javnim zavodom TNP o omejitvah različnih rekreativnih dejavnosti v parku, ki jih zarisuje Načrt upravljanja parka.

Avtorja sta izvedla raziskavo med športniki in pripravljavci predpisov za različne športne zvrsti, vključno z BASE skakanjem, jadralnim padalstvom, gorskim kolesarstvom, soteskanjem, kajakaštvom in pohodništvom, ter identificirala niz strategij, ki jih uporabljajo športniki, da bi uveljavili nekatere svoje interese in omilili omejitve, ki veljajo v parku. Avtorja sta osvetlila tudi obseg in meje avtoritete, ki jo ima Javni zavod TNP v uveljavljanju omejitev, ki jih zakon o narodnem parku in načrt upravljanja predpisujeta za različne športne dejavnosti. Po kritični analizi strategij športnikov avtorja predstavita analitični koncept rekreacijskega avanturizma, s pomočjo katerega obravnavata odnos, ki ga imajo športniki do parka in njegovih meja. Pri tem identificirata tudi določena vprašanja ali probleme, ki jih ni mogoče razrešiti znotraj obstoječega pravnega okvira (vključno z neenakim statusom različnih športnih zvrsti, možnostjo samoregulacije, vprašanjem množičnosti), in podpreta uvedbo "mirnih con", kot jih imenuje uprava parka.

Barbara Turk Niskač (2013a, 2013b) v svoji analizi obravnava naravno in kulturno dediščino TNP, kakor si jo zamišlja, doživlja in razume posebna družbena skupina: otroci in mladostniki, ki živijo v parku in obiskujejo osnovno šolo v Srednji vasi v Bohinju. V raziskavi je sodelovalo šestindvajset otrok, ki so fotografirali: objekte, ki jim sami pripisujejo status naravne in kulturne dediščine v njihovi okolici; kraje, kjer se igrajo ali delajo s svojimi starši; vse, kar jim je všeč ali česar ne marajo v svoji okolici. Nekateri otroci so fotografirali na lastno pobudo, drugim so pomagali starši, stari starši ali bratje in sestre. Najpogosteje otroci povezujejo dediščino z nečim, kar je staro. Vendar pa se je pojem "star" tudi med otroki razlikoval. Tako so s tem pojmom označili tudi slike, ki so se jim zdele zanimive ali so jim bili motivi preprosto všeč. Na podlagi tega bi bilo do neke mere mogoče analizirati

otroške interpretacije pojma "star", njihov odnos do starega in novega, a tudi njihov odnos do obnove starega. Vse to ponuja vpogled v spreminjajoče uporabe dediščine. Pri nekaterih otrocih se je zdelo, da imajo do dediščine ravnodušen odnos, drugi so pokazali pozitiven odnos. Dediščina ni le nekaj, kar opazujejo ali ohranijo, je tudi del vsakdanjega življenja. Tudi če otrok ni vedel natančne opredelitve naravne in kulturne dediščine, so njegove fotografije razkrile njihovo ozaveščenost o njej.

PRAKSE DEDIŠČINE – PRODUKCIJA, VAROVANJE, KOMERCIALIZACIJA

Cilj drugega področja raziskave je bil razkriti podrobno etnografsko mrežo družbenih skupin, vključenih v politike dediščine, ugotoviti njihove prepoznavne značilnosti v diskurzivnem in družbenem smislu; v središču zanimanja v tretjem področju prakse ustvarjanja in varovanja so dediščine same. Na tej ravni je raziskava vključevala vrsto študij primerov, s katerimi smo ugotavljali, kako si dejavni akterji v medsebojni interakciji zamišljajo in izvajajo dediščinsko prakso.

Sodelavci projekta so preučili, kako so družbene skupine in mreže dnevno vpletene v dediščinsko podobo: te skupine imajo namreč različno družbeno moč in tudi dediščino razumejo na različne načine, sestavljeno raznotero. Analizirali so predstavitve in komercializacijo dediščine v turistični industriji, spodbujanje dediščinskega diskurza v smislu ohranjanja, in sicer med različnimi ciljnim skupinami, da bi krepili samozavedanje, razpravljali o naravni dediščini in jo promovirali, in ohranjali kulturno dediščino z oživljanjem tradicionalnih praks. V nadaljevanju navedeni primeri predstavljajo vzorec strategij.

Špela Ledinek Lozej (2013) je v svojem delu preučevala alpsko mlečno živinorejo kot poseben element kulturne dediščine v TNP. Družbena moč pastirjev in pridelovalcev mleka izhaja iz dejstva, da aktivno ustvarjajo dediščino z ohranjanjem kulturne krajine (visokogorski alpski travniki), z ohranjanjem znanja o paši in pridelavi mleka. Drugi akterji, npr. TNP, ponudniki turističnih storitev, a tudi obiskovalci dediščino soustvarjajo predvsem na diskurzivni ravni, primarno se srečujejo z njenimi upodobitvami; alpski pastirji pa dediščino neposredno udeležajo, kar jim podeljuje latentno, včasih tudi manifestno moč, a tudi legitimnost, da so vključeni v dediščinski diskurz. Avtorica predstavi zgodovino planinske paše, ki sega v predrimske čase, in oriše področje, kjer sta planinska paša in predelovanje mleka pomenila pomemben del vsakdanjega življenja v goratih predelih parka. Četudi sta urbanizacija in deagrarizacija v drugi polovici 20. stoletja povzročili močan upad planšarstva na področju parka, se je le-to ohranilo in se na nekaterih planšarskih planinah celo ponovno uveljavlja. Avtorica analizira proces dediščinjenja planšarstva ter definira poglede strokovnjakov in nosilcev dediščine na planšarstvo v luči razlik med diskurzivnim in praktičnim razmerjem do planin in planinske dediščine. Avtorica opiše, kako te razlike funkcionirajo v praksi, tako da poda etnografski opis določenih vprašanj, ki so se pojavila, in ponazori načine, kako so različni udeleženci v kulturni dediščini skušali premostiti razlike ali razrešiti probleme. Ta vprašanja vključujejo varstvo arhitekturne dediščine, različne poglede

na alternativne rabe pašnikov ter težave pri definiranju in zastopanju skupnih interesov planšarjev, vključno s trženjem planšarskih izdelkov.

Alenka Bartulović in **Miha Kozorog** (2014) sta preučila razvoj ekološkega kmetovanja in odkrila pomembne motive, ki so na primeru izbrane skupine kmetovalcev prispevali k opustitvi konvencionalnega in uvajanju ekološkega kmetovanja. Za etnografsko raziskavo sta bili izbrani lokaciji v predalpski in alpski Sloveniji, v obeh primerih območji z manj ugodnimi pogoji za kmetovanje. V besedilu primerjata dva različna procesa preusmeritve v ekološko kmetovanje: v vasi Čadrg so se kmetovalci kolektivno odločili za ekološko kmetovanje pred vstopom Slovenije v EU; kmetovalci na območju Škofjeloškega hribovja so se posamično preusmerjali v ekološko pridelavo po vstopu Slovenije v EU. Primerjava razkriva različne pogoje preusmeritve v okviru istega nacionalnega okvira in kaže na razlike in podobnosti tako v osebnih motivacijah kot tudi v strukturnih pogojih prehoda. Avtorja poudarita, da je za razumevanje preusmeritev potrebno upoštevati kompleksen preplet različnih dejavnikov. Kljub temu pa komparativna analiza pokaže na bistveno razliko med individualnim in kolektivnim prevzemanjem ekoloških načel kmetijske proizvodnje.

DEDIŠČINSKI TURIZEM

Eden pomembnih delov projekta je bila raziskava dinamike dediščinskih praks in procesov, kakor se kažejo v tradicionalnih kulturnih festivalih in praznikih v TNP, v Bohinju. Raziskovalci so bili pozorni na pomembno razsežnost kulturne dediščine, ki vključuje vse kulturne pojave, ki niso materialne narave, predvsem z vidika prebivalcev parka, za katere so tradicionalni prazniki pomemben element njihove kulturne dediščine in s tem identitetnih praks.

Mateja Habinc (2013, 2014) analizira rabo kulturne dediščine na primeru sodobnih turističnih dogodkov v Bohinju, tj. Kravjega bala, Vasovanja in Kmečke ohceti. Te tri prireditve so se prvič pojavile v prvi polovici 20. stoletja in od tedaj jih prireja, vzdržuje in prilagaja predvsem Turistično društvo Bohinj, ki je osrednji institucionalni akter na področju turizma v Bohinju in ki ga v veliki meri sestavljajo posamezni lokalni ponudniki turističnih storitev. Na podlagi obširnega arhivskega gradiva, intervjujev s člani turističnega društva in lastnih etnografskih opažanj, avtorica opiše razvoj teh treh prireditev in se pri tem osredotoči na načine, na katere so izročilo in dediščino definirali turistični akterji, ki te prireditve organizirajo in razvijajo. Avtorica se še posebej posveti rabi "etnografske ustreznosti" kot kriterija, ki so ga razvili določeni akterji, da bi upravičili nekatere spremembe vsebine, formata, izvedbe in lokacije prireditev. Tako avtorica oriše primere rekonstrukcije vsebin in form, ki jih imajo turistični akterji za "objektivno avtentične" (Bendix 1997).

GLAVNA VPRAŠANJA, MOREBITNI KONFLIKTI IN DILEME

Podrobna analiza dinamike dediščinskih praks v parku je služila kot osnova za opredelitev družbeno relevantnih vprašanj ter konfliktov v zvezi s dediščino v parku kakor tudi skrbno preučitev konfliktnih točk, ki so posledica interakcij različnih akterjev v dediščinskih praksah.. Na tej ravni je bilo treba raziskati načine nastajanja konfliktov in značaj razločkov v posamičnih konfliktih.

Z vidika osrednjih vprašanj projekta – dediščinskih praks, postopkov produkcije in ohranjanja dediščine TNP kot družbenega procesa – je bil tematiziran odnos med naravno in kulturno dediščino, tako na analitični kot praktični ravni.

Tatiana Bajuk Senčar (2012) obravnava teoretične in metodološke izzive za analizo proizvodnje in upravljanja dediščine v TNP. Pri tem identificira raznolikosti razumevanj naravne in kulturne dediščine eden ključnih izzivov za dožemanje dediščine v vsakdanji praksi. Res je, da raznolikost ne predpostavlja konflikta, vendar se da z rabo Maxwellovega razumevanja bližine nasloviti potrebo po utemeljevanju dediščine v okviru obstoječega zemljevida družbenih razmerij in moči med pomembnimi akterji v parku. Tak vidik omogoči raziskovalcu, da začrta spekter odnosov med naravo in kulturo, ki ga vzdržujejo dediščinski akterji v TNP.

V tej številki se **Miha Kozorog** (2015) osredinja na odnos med naravo in kulturo kot na nenehen proces, vendar ga obravnava iz drugačne perspektive. Kozorogovo besedilo je razmislek o raziskavah (skupaj s Sašo Poljak Istenič - 2013) športnih dejavnosti v Triglavskem narodnem parku in predlagano ureditev teh dejavnosti v okviru načrta upravljanja TNP. Kozorog ponovno premišlja stališče o odnosu med družbenimi akterji in živalmi v parku, posebej v luči pogajanj med uradniki parka in predstavniki športnih organizacij. Na eni strani je predlog uradnikov o razmejitvi parka na območje za živali in drugo za ljudi. Precej radikalno stališče, izključitev človeške prisotnosti na nekaterih območjih bi pomenila tudi izrecno delitev na naravo in kulturo. Na eni strani je predlog po Kozorogovem mnenju prepozen, na drugi pa spregleduje socialni položaj živali in stalno sobivanje obojih tudi v parku. To razmerje ponovno ovrednoti s pomočjo številnih raziskav, tudi s stališča biosemiotike. Po pregledu številnih teorij, ki se nanašajo na odnose med ljudmi in živalmi, avtor zagovarja koncept multi-vrste družbe, ki bi dala tudi živalim "glas".

INSTITUCIONALNI AKTERJI

Razumevanja narave in kulture znotraj obstoječih nizov družbenih razmerij predpostavljajo tudi naravovarstvene in kulturniške ustanove, ki konceptualizirajo in definirajo naravno in kulturno dediščino in razmerje med njima.

Deloma se v tem okviru **Vito Hazler** (2013) osredinja na konstrukcije kulturne dediščine, kakor jih definirajo relevantne ustanove za varstvo kulturne dediščine. Avtor razpravlja o pomembni dimenziji izvajanja dediščine v parku, še posebej o materialni kulturni dediščini, in meni, da so parki oz. zavarovana območja, vključno s Triglavskim narodnim parkom, raziskovalna polja za različne discipline. V podrobni predstavitvi znanja o večletni produkciji dediščine v okvirih parka Hazler umesti strokovnjake, ki se posvečajo kulturni dediščini parka, v širši spekter pa dela naravoslovcev, ljubiteljev narave in naravovarstvenikov, ter odkriva različne oblike posredovanja tega znanja. Drugi del razprave je namenjen predmetu raziskovanja kulturne dediščine, tj. etnološki stavbni dediščini. Avtor poudari njeno raznovrstnost v samem narodnem parku, hkrati pa problematizira klasifikacijski sistem, po katerem so evidentirani obstoječi elementi materialne kulturne dediščine. Razpravlja o relevantnosti kategorije "etnološka dediščina" ter osvetli izzive ohranjanja obstoječe etnološke dediščine v parku.

Jože Hudales (2015) razpravlja tako o načinih varovanja kot samo-predstavitve kulturne dediščine v Triglavskem narodnem parku. Osredinja se predvsem na obstoječe zbirke, od muzejev do zasebnih zbirk, kjer družbeni in institucionalni akterji sodelujejo pri ohranjanju in spodbujanju odnosa do kulturne dediščine. Pri tem ga zanimajo strokovnjaki, predvsem njihova razumevanja elementov kulturne dediščine, ki se nahajajo v parku, in naracija o njih. Uokvirjanje mu omogoča, da preuči, katero od številnih razumevanj kulturne dediščine prevladuje in kako je (bila) kulturna dediščina predstavljena v daljšem časovnem obdobju. Hudales ugotavlja, da so strokovne pripovedi prevladujoč okvir diskurza o kulturnih dediščinah v Triglavskem narodnem parku, pri čemer gre tako za jezik, v katerem dediščino sporočajo in razširjajo, kakor tudi za elemente kulturne dediščine, ki jih diskurz zajema. Problem uveljavljene strokovne pripovedi je, da je navadno sterilna in obremenjena z žargonom, velikokrat nedostopnim širši javnosti. Zelo pomembno je dejstvo, da imajo »strokovnjaška« oblikovanja razumevanj kulturne dediščine in »strokovni« diskurzi za posledico izključitev prebivalcev kot nosilcev dediščine in nesnovne dediščine. Avtorju se zdi, da so marsikje živali, ki živijo v parku, bolje zastopane v upodobitvah parka in njegove dediščine kot prebivalci v parku. Po njegovem mnenju je rešitev te situacijo v demokratizaciji diskurzov o kulturni dediščini, torej v vključitvi svetovnih trendov muzeologije v zadnjih desetletjih. Ob tem razkriva tudi enega od uspešnih primerov, to je projekt ZBORZBIRK.

TRAJNOSTNI RAZVOJ IN MOBILNOST

Zelo pomemben je problem trajnostnega razvoja v TNPju in trajnostne mobilnosti; gre za eno od dilem, ki so jo raziskovalci zaznali na terenu v teku raziskave in ki kaže na dodatno plat odnosa med naravo in kulturo, med naravno in kulturno dediščino.

Tatiana Bajuk Senčar (2015) v tej številki preučuje večplastno razmerje med dediščino in turizmom v Bohinju ter analizira, kako je lahko dediščina stičišče izzivov razvoja

trajnostne oblike turizma v Triglavskem narodnem parku. Etnografska obravnava razmerja med dediščino in turizmom je uokvirjena z vprašanjem o turistični mobilnosti in se nanaša na raziskavo povezav med turistično mobilnostjo, turističnimi praksami in podobami Bohinja kot turistične destinacije. V tem kontekstu mobilnosti ni abstrakten pojem, temveč je ena osnovnih značilnosti turizma, saj kot kulturna praksa in kot pridobitna dejavnost temelji na mobilnosti oz. kroženju ljudi. V tem primeru se mobilnost nanaša predvsem na potovanja kot prakso, ki zajema premike družbenih akterjev; na poti, ki jih uporabljajo na svojih potovanjih; na prevozna sredstva, ki jih izberejo za svoja potovanja; na sledi (fizične in družbene), ki jih akterji puščajo za sabo v turističnih krajinah (Ingold 2004). Kot analitično rdečo nit avtorica uporablja vzajemno konstitutivno razmerje med turistično mobilnostjo in produkcijo turističnih krajin; pri tem zarisuje družbeni kontekst, ki je prispeval k nedavni ustanovitvi Mednarodnega festivala alpske cvetja v Bohinju. Dvotedenski festival ponuja vrsto različnih dogodkov, ki promovirajo in ozaveščajo javnost o alpskem cvetju kot sestavnem elementu naravne in kulturne dediščine Bohinja ter njegovi vlogi v vsakodnevem življenju.

STRATEGIJE ZA RAZREŠEVANJE KONFLIKTOV IN MEDIACIJA

V tem delu smo se s pomočjo nekaterih izbranih primerov osredotočili na strategije premagovanja konfliktov, ki izhajajo iz vsakdanjih praks ustvarjanja, predstavljanja, ohranjanja, komercializacije in promocije dediščine. Dediščinske prakse ne vodijo nujno le v konflikte – lahko smo tudi priča trenutkom ustvarjalnega sodelovanja, zaveznitva, sinergije in revitalizacije. V tem delu je bil cilj opredeliti in analizirati obstoječe strategije pogajanj in reševanja konfliktov, kakor so jih razvili v praksah upravljanja z dediščino.

Pri tem je treba izpostaviti procese sestavljanja in sprejemanja prvega načrta upravljanja parka. Nov zakon o TNPju, sprejet v letu 2010, določa, da mora TNP dobiti načrt upravljanja in da morajo vsi deležniki in pomembni akterji parka sodelovati pri njegovi pripravi. Ker je proces priprave načrta potekal sočasno s projektom, so imeli raziskovalci priložnost neposredno opazovati procese pogajanj in priprave. Javni zavod TNP je odigral posebno vlogo pri razreševanju konfliktov med različnimi interesov deležnikov v parku, saj je še posebej v drugi fazi, to je pri sprejemanju in uvajanju načrta upravljanja, organiziral številna srečanja z zelo različnimi skupinami zainteresirane javnosti, tako s tistimi, ki “imajo glas” kot tistimi “brez glasu”.

Tatiana Bajuk Senčar (2013, 2014) je v tem okviru raziskovala vpliv novih oblik upravljanja parka na družbene akterje, po-ustvarjalce dediščine v Triglavskem narodnem parku. Fokus njene raziskave je bil proces priprave načrta upravljanja in vloga Javnega zavoda TNP, njegove pristojnosti in odgovornosti. Opredelila je deležnike, tako tiste, ki so bili formalno priznani že po zakonu, a tudi tiste, ki jim je bila možnost sodelovanja dodeljena v procesu

priprav načrta upravljanja. Težišče njene raziskave je bil položaj akterjev v Bohinju, kjer živi večina prebivalcev parka in strategije njihove vključenosti v pripravo. Analizirala je vprašanja javnega interesa in pogajanja o mejah in razmejitvah med privatnim in javnim interesom, še posebej glede na dejstvo, da je velik del narodnega parka v privatni lasti. Razprava o pripravah načrta upravljanja temelji na pričevanjih udeležencev, ki so sodelovali v njej in na dokumentaciji različnih dogodkov, ki so zaznamovali realnost Bohinja v istem obdobju, vključno z razpravami v Bohinju o nezakonitih gradnjah in ambivalentnih stališčih občine znotraj parka.

MEDNARODNO SODELOVANJE

Pri analizi procesov v narodnih parkih smo obiskali številne narodne parke po svetu, z dvema raziskovalnima skupinama pa smo izvedli bilateralni projekt. V tem okviru navajamo nekatere rezultate raziskav o razmerju med naravo in kulturo.

Katriina Siivonen (2013), ki je raziskovala v okviru slovensko finskega bilateralnega projekta,⁴ je pozornost usmerila na narodni park Arhipelag in na biosferni rezervat Arhipelaškega morja na jugozahodu Finske, ki skupaj obsegata več kot 10.000 kvadratnih kilometrov površine in več kot 22.000 otokov. V primerjavi s slovenskimi parki so finski narodni parki slabo poseljeni, vendar odprti za javnost kot turistična in rekreativna destinacija. Na dvojezičnem območju rezervata, ki vključuje narodni park, prebiva približno 17.000 oseb. Avtorica je analizirala različne odnose do narave, ki jih imajo akterji v parku, še posebej prebivalci rezervata, ki tvori "zunanji arhipelag", kot ga imenujejo domačini. Ugotovila je, kako prebivalci arhipelaga pojmujejo naravo, v kateri živijo; kako definirajo lasten odnos do nje in kakšno vlogo igra narava v sestavi njihove identitete. Odnos prebivalcev do narave umesti v širši kontekst, ob bok konstrukcijam narave drugih akterjev v parku – tistih, ki spadajo v druge kategorije obiskovalcev in upravljavcev parka. Avtorica meni, da je zavedanje te številčnosti ključen korak k definiranju kulturno trajnostnega razvoja na območju parka in biosfernega rezervata.

Besedilo o Nacionalnem parku Mljet, napisala sta ga hrvaška kolega **Goran Šantek in Tibor Komar** (2013), je nastalo v okviru slovensko hrvaškega bilateralnega sodelovanja Nacionalni parki: Konstrukcija dediščine in vloga države.⁵ Goran Pavel Šantek in Tibor Komar predstavljata analizo primera na Hrvaškem. V prispevku so zarisani razločki med prebivalci parka in upravo narodnega parka pri zamišljanju namena in funkcij Narodnega

⁴ Slovensko finski projekt Narodni parki: Protislovne konstrukcije naravne in kulturne dediščine (2012-2013) sta vodila Jurij Fikfak iz Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU in Katriina Siivonen iz Åbo Akademije Univerze Turku.

⁵ Slovensko hrvaški bilateralni projekt Nacionalni parki: Konstrukcija dediščine in vloga države projekt, izvajali smo ga v letih 2012-2013, sta vodila pokojni Tomo Vinšćak (1951-2013) z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Zagrebu in Jurij Fikfak iz Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

parka Mljet. Razločki so večinoma povezani z različno usmerjenimi interesi, potencialni vzroki za spore pa izvirajo iz prepovedi in pravnih predpisov, ki jih uveljavljajo v parku. Restriktivni zakoni v parku zdaj opazno krčijo stoletja staro izročilo ribištva in ob tem je pomembno vprašanje, kako uskladiti interese lokalne skupnosti z osnovnim poslanstvom parka, tj. varovanjem dediščine in narave. V primeru majhnih skupnosti, npr. na Mljetu, pa gre še za problem razmeroma zaprte endogamne strukture, kjer npr. parkovni nadzornik “nadzoruje” svojega očeta, ribiča.

Ob vseh teh raziskavah ostajajo nekatera odprta vprašanja. Med njimi so še vedno najbolj pereča vprašanja strukturnih konfliktov in možnosti uspeha različnih oblik mediacije. V tem okviru gre najprej za vprašanje razmerja med lastnikom zemljišča in stavbe na eni in državo na drugi strani. Strukturni konflikti generirajo nenehno družbeno dinamiko in napetosti, prek njih se kaže tako sposobnost kot nesposobnost, v kulturne procese vključevati inkluzivne in proaktivne strategije. Nacionalni parki so na eni strani metonimija kulturne dediščine, hkrati so metonimična metafora obojega, tako uspešnosti kot neuspešnosti slovenske družbe pri oblikovanju drugačnih modelov sobivanja na lokalni, regionalni in državni ravni.

LITERATURA

- Ashworth, Gregory in John E. Turnbridge. 1995. *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. London: John Wiley & Sons Australia Ltd.
- Bajuk Senčar, Tatiana. 2005. *Kultura turizma. Antropološki pogledi na razvoj Bohinja*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Bajuk Senčar, Tatiana. 2012. Natural and Cultural Heritage Practices in Triglav National Park. *Traditiones* 41 (2): 53–64.
- Bajuk Senčar, Tatiana. 2013. Načrt upravljanja Triglavskega narodnega parka in kultura dediščinskih praks. *Tradition Žes* 42 (2): 9–25.
- Bajuk Senčar, Tatiana. 2014. Bohinj and Constructions of Common Interest in Triglav National Park. *Ethnologia Fennica* 41.
- Bajuk Senčar, Tatiana. 2015. The International Wildflower Festival and the Implementation of Sustainable Mobility as Touristic Practice. *Traditiones* 44 (1): 87–116. DOI: 10.3986/Traditio2015440105
- Bandy, Joe. 1996. Managing the Other of Nature: Sustainability, Spectacle, and Global Regimes of Capital in Ecotourism. *Public Culture* 8 (3): 539–566.
- Bartulović, Alenka in Miha Kozorog. 2014. Taking up organic farming in (pre-)Alpine Slovenia: Contrasting motivations of dairy farmers from less-favoured agricultural areas. *Anthropological Notebooks* 20 (3): 83–102.
- Bender, Barbara in Margot Winer (ur.). 2001. *Contested Landscapes: Movement, Exile and Place*. Oxford: Berg.

- Bendix, Regina. 2009. Inheritances: Possession, Ownership and Responsibility. *Traditiones* 38 (2): 181–199.
- Bogataj, Janez. 1992. *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Boissevain, Jeremy in J. Clyde Mitchell. 1973. *Network Analysis: Studies in Human Interaction*. The Hague: Mouton.
- Boissevain, Jeremy in Tom Selwyn (ur.). 2004. *Contesting the Foreshore: Tourism, Society and Politics on the Coast*. Amsterdam: University Press.
- Breglia, Lisa. 2006. *Monumental Ambivalence: The Politics of Heritage*. Austin: University of Texas Press.
- Brown, Michael F. 2003. *Who Owns Native Culture?* Cambridge: Harvard University Press.
- Brown, Michael F.. 2004. Heritage as Property. V: Katherine Verdery, Caroline Humphrey (ur.), *Property in Question: Value Transformation in the Global Economy*. Oxford, 49-68.
- Crespi, Muriel. 2001. Raising Muted Voices and Identifying Invisible Resources. V: *People and Places: The Ethnographic Connection*. Cultural Resource Management (CRM) 24: 4–6.
- EUROPARC. 2009. *Europarc Federation. Living Parks. 100 years of National Parks in Europe*. München: Oekom Verlag. http://bilder.buecher.de/zusatz/26/26975/26975534_lese_1.pdf
- Fikfak, Jurij idr. (ur.). 2004. *Qualitative Research. Different Perspectives, Emerging Trends*. Ljubljana, Mainz: Založba ZRC.
- Habinc, Mateja. 2013. Tradicionalnost prireditelj kravji bal, vasovanje in kmečka ohcet v Bohinju s perspektive njihovih organizatorjev. *Traditiones* 42 (2): 69–84. DOI: 10.3986/Traditio2013420205
- Habinc, Mateja. 2014. Intangible Culture as Tradition: The Cows' Ball, the Village Serenade and the Country Wedding in Bohinj. *Narodna umjetnost* 51 (1): 113–129. DOI: 10.15176/vol51no106
- Hacquet, Balthasar. 1778. *Oryctographia Carniolica, oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogthums Krain, Istrien, und zum Theil der benachbarten Länder*. 1. Leipzig: bey Johann Gottlob Immanuel Breitkopf. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-1EJP2XL5>
- Hazler, Vito. 1999. *Podreti ali obnoviti? Zgodovinski razvoj, analiza in model etnološkega konservatorstva na Slovenskem*. Ljubljana: Rokus.
- Hazler, Vito. 2011. Zaščita i prezentacija kulturne baštine u Triglavskom nacionalnom parku, regionalnim parkovima te parkovima prirode u Sloveniji. *Etnološka istraživanja* 15: 35–52.
- Hazler, Vito. 2013. Varovanje dediščine v Triglavskem narodnem parku v razrepu med strokovnimi načeli, zakonodajo in vsakdanjo realnostjo. *Traditiones* 42 (2): 27–48. DOI: 10.3986/Traditio2013420202
- Hewison, Robert 1987. *The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline*. London: Metuen.
- Honey, Martha. 1999. *Ecotourism and Sustainable Development: Who owns Paradise?* Washington D.C.: Island Press.
- Hudales Jože. 2008. *Slovenski muzeji in etnologija: Od kabinetov čudes do muzejev 21. stoletja*. Ljubljana in Velenje: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo in Muzej Velenje.
- Hudales Jože. 2015. Dediščine Triglavskega narodnega parka v muzejih in muzejskih zbirkah. *Traditiones* 44 (1): 59–86. DOI: 10.3986/Traditio2015440103
- Hudales, Jože in Nataša Visočnik (ur.). 2005. *Dediščina v obeh znanosti*. Županičeva knjižnica 12. Ljubljana: Založba FF.
- Hughes, David McDermott. 2005. Third Nature: Making Space and Time in the Great Limpopo Conservation Area. *Cultural Anthropology* 20 (2):157–118.
- Ježernik, Božidar (ur.). 2010. *Kulturna dediščina in identiteta*. Ljubljana: Založba FF.

- Ježernik, Božidar. 2015. Pogledi na Triglav skozi čas. *Traditiones* 44 (1): 29–58. DOI: 10.3986/Traditio2015440102
- Karp, Ivan idr. (ur.). 2007. *Museum Frictions: Public Cultures/Global Transformations*. Durham NC : Duke University Press.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. 1995. Theorizing Heritage. *Ethnomusicology* 39 (3): 367–380.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. 1998. *Destination Culture: Tourism, Museums, and Heritage*. Berkeley in Los Angeles: University of California Press.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. 2007. World Heritage and Cultural Economics. V: Ivan Karp idr. (ur.), *Museum Frictions: Public Cultures/Global Transformations*. Durham: Duke University Press.
- Knell, Simon J. in Sheila Watson. 2000. *Museum Revolutions: How Museums Change and are Changed*. London & New York: Routledge.
- Kozorog, Miha. 2009. *Antropologija turistične destinacije v nastajanju. Prostor, festivali in lokalna identiteta na Tolminskem*. Ljubljana: Založba FF.
- Kozorog, Miha. 2015. Živali, varovano območje in rekreacija v naravnem okolju. Teoretske in praktične variante s samopremislekom. *Traditiones* 44 (1): 117–134. DOI: 10.3986/Traditio2015440106
- Kozorog, Miha in Saša Poljak Istenič. 2013a. Triglavski narodni park v horizontu rekreacijskega avanturizma. *Traditiones* 42 (2): 105–126.
- Kozorog, Miha in Saša Poljak Istenič. 2013b. The Challenges for Responsible Recreation in the Protected Area of Triglav National Park: The Case of Mountain Bikers. *Academica Turistica* 6 (1): 71–80.
- Kravanja, Boštjan. 2007. Sveti svet. *Topografija religioznega prostora na primeru Breginjskega kota*. Ljubljana: Založba FF.
- Križnar, Naško. 2006. Sprememba kulturnih sistemov in preživetje njihovih vrednot. V: Janez Bizjak in Tea Lukan Klavžer. *Spreminjanje kulturne krajine in stavbne dediščine v Triglavskem narodnem parku zaradi opuščanja kmetijske dejavnosti*. Zbornik mednarodnega posveta, Bled, 4. december 2003. Bled: TNP, 19–23.
- Ledinek Lozej, Špela. 2013. Paša in predelava mleka v planinah Triglavskega narodnega parka kulturna dediščina in aktualna vprašanja. *Traditiones* 42 (2): 49–68. DOI: 10.3986/Traditio2013420203
- Lippard, Lucy R. 1999. *On the Beaten Track: Tourism, Art, and Place*. New York: The New Press.
- Lowenthal, David. 1985. *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lowenthal, David. 1997. *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. London: Viking.
- Peckham, Robert. S. (ur.). 2003 *Rethinking Heritage: Cultures and Politics in Europe*. London & New York: I.B. Tauris.
- Podjed, Dan in Jurij Fikfak. 2015. Preplet omrežij in organizacij v Triglavskem narodnem parku. Analiza struktur in povezovanja akterjev. *Traditiones* 44 (1). DOI: 10.3986/Traditio2015440104
- Poljak Istenič, Saša in Miha Kozorog. 2014. Constructing a Protected Area as an Adventurescape: The Case of Slovenia's Triglav National Park. *Ethnologia Fennica* 41.
- Rojek, Chris in John Urry (ur.). 1997. *Touring Cultures: Transformations of Travel and Theory*. London & New York: Routledge.
- Selwyn, Tom. 1996. *The Tourist Image: Myths and Myth Making in Tourism*. Chichester & New York: Hon Wiley & Sons.
- Siivonen, Katriina. 2013. Arhipelaške identitete, narava in pomen zavarovanih naravnih območij. *Traditiones* 42 (2): 163–177. DOI: 10.3986/Traditio2013420209

- Simonič, Peter (ur.). 2006. *Ethnography of Protected Areas: Endangered Habitats – Endangered Cultures*. Ljubljana: Založba FF.
- Simonič, Peter (ur.). 2013. Naravne, gospodarske, politične in demografske danosti Trente v Triglavskem narodnem parku. *Traditiones* 42 (2): 69–84. DOI: 10.3986/Traditio2013420204
- Smith, Laurajane. 2006. *Uses of Heritage*. London: Routledge.
- Strang, Veronica in Mark Busse (ur.). 2011. *Ownership and Appropriation*. Oxford: Berg.
- Šantek, Goran in Tibor Komar. 2013. Nacionalni park Mljet. Izazov konfliktnih interpretacija. *Traditiones* 42 (2): 149–162. DOI: 10.3986/Traditio2013420208
- Turk Niskač, Barbara. 2013a. Naravna in kulturna dediščina skozi perspektive otrok. *Traditiones* 42 (2): 127–147. DOI: 10.3986/Traditio2013420207
- Turk Niskač, Barbara. 2013b. Children's learning through observation in the context of work and play. *Anthropological Notebooks* 19 (1): 77–96.
- Urry, John. 1990. *The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage.
- Vranješ, Matej. 2008. *Prostor, teritorij, kraj. Produkcije lokalnosti v Trenti in na Soči*. Koper: Univerza na Primorskem.
- Walsh, Kevin 1992. *The Representation of the Past: Museums and Heritage in the Postmodern World*. London: Routledge.
- Waterton, Emma in Laurajane Smith 2010. The Recognition and Misrecognition of Community Heritage. *International Journal of Heritage Studies* 16 (1–2): 4–15.
- Weber, Irena. 2003. *Ženski itinerarij. Med antropologijo potovanja in literaturo*. Koper: Univerza na Primorskem.
- West, Patrick.C. and Steven. R. Brechin (ur.). 1991. *Resident Peoples and National Parks: Social Dilemmas and Strategies in International Conservation*. Tucson: University of Arizona Press.
- Wright, Patricia. 1992. Primate Ecology, Rainforest Conservation, and Economic Development: Building a National Park in Madagascar. *Evolutionary Anthropology* 1 (1):25–33.

TRIGLAV NATIONAL PARK ACTORS, STRATEGIES, PROBLEMS, SOLUTIONS

This introductory text situates the articles of this issue of Traditiones within the context of the research project Triglav National Park: Actors, Strategies, Problems, Solutions. All authors formed part of a diverse team of anthropologists and ethnologists who focused their efforts on understanding daily heritage practices in Triglav National Park, Slovenia's only national park. The research project ran from 2011 through 2014, and this is the second thematic issue of Traditiones that showcases the findings of project team members. In addition these two issues also include articles from established researchers from Croatia and Finland who also study heritage practices in other national parks across Europe.

The authors of this introductory text present a brief history of the research project and place the present contributions of researchers within the context of the project's structure and aims as well as the remaining publications that resulted from the research on Triglav National Park. The diversity

and breadth of the research team facilitated the realization of the projects central aim: the study of the diversity and multidimensionality of heritage practices among the range of existing park stakeholders. While the studies conducted within the framework of the project do not result in presenting a total picture of everyday life in the park, the project researchers succeed in highlighting the key issues and culturally significant processes that contribute to a deeper understanding of everyday life in TNP as a protected area.

Research was carried out on five different levels in order to realize the aim of the project. Many of the publications that are listed below encompass more than one level of research. The first level concerned studying the historical dimension of Triglav National Park and the heritage elements associated with it. This involved not only analyzing the history of the park itself but also broader historical processes that place the heritagization processes that brought the park into being into broader contexts. This is particularly important in understanding, for example, the factors and processes that facilitated the creation of the park (Jezernik 2015) as well as the residents' cultural-historical framework (Simonič 2013) in terms of which they view the establishment and development of the park as a protected area.

The second level of research focused on identifying and analyzing the range of existing park actors or stakeholders. This includes the social actors, institutions and organizational bodies that exist at the local, regional and national levels - who due to existing power relations may more or less successfully realize their visions of heritage. Researchers whose work falls within this dimension centered on social actors who are not often the focus on heritage research in protected areas but who play key roles in park life: park visitors - who are by nature a very diffuse category (Poljak Istenič and Kozorog 2013a, 2013b, 2014) - and a particular group of park residents: children and young adults (Turk Niskač 2013a, 2013b).

The third level of research grows out of the second level of research, and is structured in accordance to existing heritage practices particular to Triglav National Park that are conducted by any combination of park actors or stakeholders: production, protection and/or commercialization. These include a study of heritage tourism through an analysis of tourist events (Habinc 2013, 2014) and an analysis of the practice of alpine dairy farming as a subsistence strategy and a heritage practice (Ledinek Lozej 2013). In addition, it also includes the study of the range of actors/stakeholders involved in the conservation of heritage in museums and collections (Hudales 2015). The fourth level of research involves identifying and analyzing key dilemmas, problems and conflicts that inevitably arise given the heritage practices inherent diversity and multidimensionality. One of the perennial issues that ran through the studies that comprised the research project was the shifting, multidimensional relationship between nature and culture, which researchers addressed from various perspectives. Bajuk Senčar (2012) discusses the challenges to addressing the diversity of understandings of natural and cultural heritage. Kozorog (2015) in this volume focuses on the relationship between nature and cultural as an ongoing process, focusing on writing park animals as protected actors into analyses of nature and culture. Hazler (2013) in his study provides a detailed analysis of the history of cultural heritage preservation through the lens of the different social actors involved in the practice of preservation. Finally, in this volume, Bajuk

Senčar (2015) examines another aspect of the relationship between the problem of sustainable mobility that has arisen in recent years in TNP that concerns the limits of tourism and mobility in a protected area.

The fifth level of research involved focusing on the processes identified in the field by way of which park actors addressed existing conflicts and problems. One important process that unfolded in the course of research was the process of preparing the TNP's management plan. The new legislation regulating TNP as a protected area required that a management plan be prepared together with existing park stakeholders. Bajuk Senčar (2013, 2014) and Poljak Istenič and Kozorog (2013a, 2013b, 2014) examined different aspects of the management plan preparations. They examined the ways that diverse actors (residents, park administration officials, different groups of park visitors, interest organizations, experts, municipal officials) could present their positions and the processes of negotiating diverse interests that took place and the criteria that defines these negotiations. In addition, Siivonen (2013) and Šantek and Komar (2013) analyze the relationship between nature and culture in national parks in Finland and Croatia, respectively.

Asoc. Prof. Jurij Fikfak, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje,
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, fikfak@zrc-sazu.si
Dr. Tatiana Bajuk Senčar, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje,
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, tatiana.bajuk@zrc-sazu.si